

אביחיל דייג וישי סלע

"היו לבשר אחד"

ראשי פרקים:

- א. הקדמה
- ב. לימוד תורה ונשיאת אישה
- ג. שיטות הראשונים
- ד. פסיקת ההלכה
- ה. דברי הרב קוק
- ו. סיכום

א. הקדמה

בעקבות לימוד מסכת כתובות בישיבתנו, נתקלנו באגדות הידועות אשר מדברות על תלמידי החכמים אשר פרשו מבתיהם והלכו ללמוד תורה. כאשר התעמקנו באגדות הופתענו לגלות שמתברר שבסוף כל סיפור, תלמידי החכמים נענשו על כך שעזבו את נשותיהם, אולם למרות זאת אף אחד לא למד משגיאת חברו. לאור העיון במקורות אכן גילינו שהתורה והיהדות אינם סוברים שעל האדם לעגון את אישתו ולהשאירה לבד כדי לעסוק בענייניו. אדרבה, ישנן אזהרות חוזרות ונשנות בדברי חז"ל כדי שניזהר בעניין זה. מה גם שהציקה לנו העובדה שתלמידי חכמים הציבו את התורה ולימודה לפני דרך ארץ בסיסית של שהיית האדם במחיצת אישתו לאחר נישואיהם. שימו את עצמכם במקומה של רחל: אישה שהתחתנה עם בעלה המבוגר יחסית (בן ארבעים) והבנת העובדה שהוא פורש ממנה לעשרים וארבע שנים...

ב. לימוד תורה ונשיאת אישה

בספר בראשית¹ מובא המקור הראשון לחשיבות הקשר שבין אדם לאשתו:

"על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד"

מכאן אנו מבינים שכבר בבריאת העולם עצמה, התחלת ההתחלות, הועיד הקב"ה את האדם להיות עם אשתו, ויצר את העולם כך שטבעו של אדם לחפוף בקרבת אשתו ומטרתו שיהיו בשר אחד, גם בפן הרוחני וגם בפן הפיזי ע"י הולדת ילד. (רש"י מוסיף שדבר זה נאמר ע"י רוח הקודש כדי לאסור את העריות על בני נח).

¹ בראשית ב, כג-כד

המשך לסוגיה זו ניתן לראות במסכת כתובות² לגבי המחלוקת בין רב ור' יוחנן, בקשר לזמן
השהות שאדם צריך להיות בבית לעומת זמן שהות במקום אחר (זמן עגינותה):

"התלמידים יוצאין לתלמוד וכו'. ברשות כמה? כמה דבעי. אורחא דמילתא (דרך
רגילה) כמה? אמר רב: חדש כאן וחדש בבית, שנאמר: (דברי הימים א' כ"ז) לכל
דבר המחלקות הבאה והיוצאת חדש בחדש לכל חדשי השנה; ור' יוחנן אמר:
חדש כאן ושנים בביתו, שנאמר: (מלכים א' ה') חדש יהיו בלבנון שנים חדשים
בביתו."

מסוגיה זו, אנו יכולים לנסות ללמוד על חשיבות שהות האדם עם אשתו לעומת חשיבות
העיסוק באורחות חייו וביניהם לימוד התורה. מכאן אנו רואים שהיחס בין השניים שווה (לפי
שיטת רב – חודש מחוץ לבית וחדש בבית) או שחשיבות השהות עם האישה שווה יותר (לפי
שיטת ר' יוחנן – חודש מחוץ לבית וחדשיים בבית).

לאור המקורות הנ"ל, נסיק גם מן התורה וגם מסברות חכמינו בגמרא, שעל האדם להיות
בראש ובראשונה עם אשתו, ולהציב את שאר עיסוקיו בעדיפות שנייה לה. לכאורה אין על
כך שאלה כלל, שכן זהו טבעו של האדם. אשתו והשהות עימה צריכים להיות חלק בלתי
נפרד ממנו.

מה גדולה תהיה הפתעתנו כאשר נדפדף כמה דפים קדימה במסכתנו ונקרא אגדות על ר'
עקיבא ושות' שמראים בדיוק את ההפך.

בשונה ממקורות אלו, אנו רואים בהמשך סוגייתנו³ אגדות רבות אנו רואים שחז"ל הולכים
אחר התורה, ונשארים ללמוד בבית המדרש במקום להיות עם נשותיהם בניגוד מוחלט למה
שלמדנו עד עכשיו. חכמים אלו נענשים על כך, וכל פעם מחדש לא לומדים מטעויות
חבריהם.

להלן סכומי האגדות בקצרה:

- א. רב רחומי – בעקבות דמעת אשתו נפל מגג ביהמ"ד ומת.
- ב. יהודה בנו של ר' חייא – לא חזר לאשתו, ולכן חותנו ר' ינאי ביצע גינוני אבלות (כפה
מיטתו) כי חשב שחתנו מת, ובעקבות כך הוא אכן מת.
- ג. בנו של רבי – רבי השיא את בנו לבת של ר' יוסי בן זימרא. בתחילה תכנן שקודם ילמד
שנים עשרה שנה ולאחר מכן יישאנה, אך בסוף מכיוון שראה אותה קודם חשק בה מייד,
ואביו הרגיעו בכך שגם הקב"ה התייחס כך לעם-ישראל (קודם נתן להם את התורה ורק

² כתובות סא, ב

³ כתובות סב, ב

אח"כ הכניסם לארץ). לאחר שהוא נשאה הוא הלך ללמוד שנים עשרה שנה ובינתיים נתעקרה אשתו בגלל היותה זמן רב בלא בעל. לבסוף רבי ביקש עליה רחמים והתרפאה.

ד. רבי חנניא בן חכינאי – למד בביהמ"ד שנים עשרה שנים, וכאשר רצה לחזור לביתו לא זכר את הדרך, ולבסוף הלך לבאר, ראה את בתו ועקב אחריה עד הגיעו לביתו. כאשר הגיע לביתו, אישתו קיבלה התקף לב ונפטרה, ולבסוף רבש"ע ריחם עליה והחייה אותה.

ה. רבי חמא בר ביסא – ישב שנים עשרה שנה בביהמ"ד, ואמר שלא יעשה כמעשה ר' חנניא בן חכינאי, ולכן התכתב עם הבית. יום אחד פגש את ר' אושעיא (שהיה בנו, והוא לא ידע על כך), ראה את חריפותו וייחל שגם בנו יהיה כזה. כאשר חזר לביתו, עמד ר' חמא בר ביסא לפני בנו כדי לשאולו שאלה וגינתה זאת אישתו מכיוון שזה איננו כיבוד הורים, ואז גילה ר' חמא בר ביסא שר' אושעיא הוא בנו.

ו. רבי עקיבא – רחל התחתנה עמו על דעת שילך ללמוד תורה שנים עשרה שנה. אחרי שלמד שנים עשרה שנה וגידל תלמידי חכמים רבים חזר לביתו ושמע שזקן שואל את אשתו כיצד מסכימה לחיות כאלמנה, והיא השיבה לו שמצידה שר' עקיבא ילך ללמוד עוד שנים עשרה שנה, וכך עשה.

ז. רבי יוסי – רצה לחזור לביתו אחרי זמן רב ובערב יום כיפור ניסה לעשות זאת ואביו מנע זאת ממנו, וכתוצאה מכך נכנסו למריבה ולכן גם לא אכלו סעודה מפסקת באותו היום.

לאור אגדות אלו תמהו רבים: איך ייתכן דבר כזה?! כאשר במקומות סמוכים בגמרא כתוב על חשיבות השהות עם האישה, ואף חולקים חכמים בכמות הזמן הקצובה לעניין, ולאחר מספר דפים, רואים אנו חכמים רבים שלא רק שאינם נמצאים עם נשותיהם אלא גם לא מייחסים כל חשיבות למחלוקת זו ויוצאים לזמן לא מוגדר מראש או לזמן רב יותר מאשר זמן בו דנו רב ורבי יוחנן.

ג. שיטות הראשונים

הראשונים דנים בשני מישורים שונים:

א. בהקשר "אורחא דמילתא" – המושג שמבטא בסוגייתנו את הזמן בו ראוי שאדם יוכל לעזוב את אשתו.

ב. בעניין הסתירה בין המקורות

רש"י⁴ כדרכו בקודש מפרש את הביטוי "אורחא דמילתא" כפשוטו:

"דרך ארץ שלא ישא עליו חטא ואפי' הוא יכול לפתותה שתתן לו רשות."

⁴ כתובות סב, א ד"ה "אורחא דמילתא"

מהעובדה שרש"י לא מקציב מגבלת זמן, לומדים אנו שכשהבעל מקבל רשות מאשתו הוא יכול ללכת לכמה זמן שירצה. התוס' בסוגייתנו⁵ מביא את רש"י, ומעלה את שאלתנו בנוגע לרבי עקיבא וחבריו שהלכו ללמוד תורה לזמן בלתי מוקצב, בעוד שהמקורות והמחלוקת בסוגייתנו (בין רב לר' יוחנן) מראים סתירה לגבי מעשיהם:

"פי' בקונטרס שלא ישא עליו חטא ואפי' הוא יכול לפתותה וא"ת והיאך יצא ר"ע וכל הנהו דלקמן וי"ל דהתם בלא פתוי היו שמחות שהיו בעליהן הולכין ללמוד תורה ולהיות תלמידי חכמים ואדרבה אדעתא דהכי נשאו שילכו ללמוד תורה ונראה לר"י דאפועלים קאי ולא אתלמידים דהא אפי' שלא ברשות יוצאין לעולם ל' יום ויחזור לביתו יום אחד והכא קרא קאמר חדש בביתו או ב' חדשים למ"ד דאע"פ שהוא ברשות אלא אפועלים קאי וקרא נמי דמייתי בפועלים איירי וא"ת והיכי קאמר בסמוך שאני התם דאית להו רווחא פועלים דמתני' נמי אית להו רווחא וי"ל רווחא דהתם דמלאכת המלך נפיש."

התשובה הראשונה שמביא התוספות היא שנשותיהם של חכמים אלו לא נצטרכו להתפתות לכך אלא היו שמחות בכך שבעליהן ילכו ללמוד תורה לזמן ממושך, ואדרבה, נשותיהם התחתנו עמם על דעת שיעשו כן. לאחר מכן מביא התוס' את הר"י המתרגם שאצלנו המחלוקת מדברת על פועלים ולא על תלמידי חכמים.

הר"ן⁶ מביא את דברי רש"י ואת התוס' וקושייתו, ותמחה אף הוא בדומה לתוספות – אם במשנה שנינו שבלא רשות יכול הבעל לעזוב את אשתו לחודש ולחזור ליום אחד הביתה, אזי כאשר יש לו רשות (במח' רב ור' יוחנן) יינתן לו זמן מועט מכך?! והרי אם זה ברשות אמור להינתן לו יותר זמן מאשר אין לו:

"גרסינן בגמ' עלה דמתני' דתנן והתלמידים יוצאים ללמוד תורה שלא ברשות כו' איבעיא להו ברשות כמה. כמה דיהבא ליה איהי רשותא אלא אורחא דמילתא כמה ופרש"י ז"ל דרך ארץ שלא ישא עליו חטא ואפילו הוא יכול לפתותה שתתן לו רשות ואמרינן אמר רב חדש כאן וחדש בבית ור' יוחנן אמר חדש אחד כאן וב' בביתו והקשו בתוספות והא חזינן בגמ' דר"ע ישב בבח"מ ברשות כמה שנים תרצו דהכא מיירי בשצריך לפתותה ודביתהו דר"ע מדעתה עבדא אבל תמא אני אי אתלמידים קא מייתי הא תנן דאפילו שלא ברשות די להם פעם אחת לשלשים יום והיכי נימא דאפי' ברשות דוקא בשני חדשים או חדש אחד בבית ואפשר דכי תנן במתניתין שלשים יום לא שיעשו כן בקבע תדיר אלא באקראי בעלמא."

⁵ שם ד"ה "אלא אורחא דמילתא כמה"

⁶ ר"ן על הרי"ף מסכת כתובות דף כו עמוד א (בדפי הרי"ף)

הר"י בתוספות נעזר בכך להוכיח שהמחלוקת של רב ור' יוחנן היא דווקא בפועלים ובמשנה מדובר כאמור בתלמידי חכמים, אך הר"ן מעלה סברה אחרת – ייתכן שמדובר בחודש כאשר זהו דבר חד פעמי או אקראי ואילו במחלוקת בין רב לרבי יוחנן מדובר על חודש בדרך קבע. (בקושיית התוספות הוא מסכים עמו שמדעת הנשים הגיעה ההיתר מלכתחילה ובמקרה זה יכולים בעליהן לעזוב אותן לזמן בלתי מוגבל).

הריטב"א בחידושו⁷ דן אף הוא בקושיה זו ומעלה נקודה חדשה:

"פרש"י ז"ל שלא ישא עליו חטא, וא"ת אם כן היאך שהה רבי עקיבא י"ב שנה ברשות, ויש מתרצין דהכא אפועלים קיימינן אבל בתלמידים כל שנתנה לו רשות אין כאן נשיאות חטא, ואחרים תירצו דאפילו לתלמוד תורה יש נשיאות חטא וכדפירש רש"י ז"ל לקמן שאני התם דאיכא ריוח ביתא מה שאין כן ליוצא לתלמוד תורה דליכא ריוח ביתא, וההיא דרבי עקיבא שניא היא שפסק כן עמה בשעת קדושין, וזה יותר נכון, ואחרים פירשו אורחא דמילתא כמה אם נתנה לו רשות סתם בלא קביעות זמן כמה יהא סתמו, וגם זה נכון."

הריטב"א מביא את קושיית התוספות ואומר שיש המתרצין שאצלנו מדובר בפועלים. אולם מזהיר ואומר שיש אומרים שגם בתלמוד תורה יש נשיאות חטא, והבעל יכול לחטוא בכך שעוזב את אשתו אפילו בשביל לימוד תורה. ולכן, הוא מביא תירוץ חדש: שבאגדות של ר' עקיבא וחבריו מדובר כאשר כבר בשעת הקידושין סיכם עמה על כך, ולכן כבר הוכנס להסכם ענין זה מבעוד מועד והוסכם על שני הצדדים מלכתחילה ועל סמך כך התחתנו. בנוסף, מבאר הריטב"א בסופו את הפירוש לאורך הזמן "אורחא דמילתא" – כמות הזמן שהייתה נותנת לו בלי קביעות.

ד. פסיקת ההלכה

הרמב"ם⁸ מסדר את הסתירה בין המקורות להלכה בצורה מעניינת ביותר:

האשה שהרשת את בעלה אחר הנישואין שימנע עונתה הרי זה מותר, במה דברים אמורים בשהיו לו בנים שכבר קיים מצות פריה ורביה אבל אם לא קיים חייב לבעול בכל עונה עד שיהיו לו בנים מפני שהיא מצות עשה של תורה שנא' (בראשית א' כ"ח, נח ט' א, נח ט' ז') פרו ורבו.

האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה, ומאימתי האיש נתחייב במצוה זו מבן שבע עשרה, וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל

⁷ חידושי הריטב"א מסכת כתובות דף סב עמוד א

⁸ הלכות אישות פרק טו

מצות עשה, ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויבטל מן התורה הרי זה מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכל שכן בתלמוד תורה.

מי שחשקה נפשו בתורה תמיד, ושגה בה כבן עזאי, ונדבק בה כל ימיו ולא נשא אשה, אין בידו עוון והוא שלא יהיה יצרו מתגבר עליו. אבל אם היה יצרו מתגבר עליו, חייב לישא אשה ואפילו היו לו בנים שמא יבוא לידי הרהור.

הרמב"ם פוסק להלכה שאישה יכולה להרשות לבעלה לעזוב אותה רק בתנאי שהוא כבר קיים את מצוות פריה ורביה, משמע הוליד בנים.

בהקשר מעמד הנישואים והאישה אל מול התורה, מעמיד הרמב"ם את מקרהו של בן עזאי בחזית ואומר על כך כי "אין בידו עוון", אולם מלשון זו אנו יכולים להסיק כי כוונת הרמב"ם היא שמוטב שאדם יישא אישה וכך גם כותב הרמב"ם בהלכה ב' כי על אדם מגיל שבע-עשרה להתחתן, אולם אם הוא עוסק בתורה, יכול לדחות עניין זה בתנאי שיצרו לא מתגבר עליו. אחרי גיל עשרים, נחשב כמבטל מצוות עשה, אלא אם כן עוסק בתורה, ועל כך אומר הרמב"ם "שהעוסק במצווה פטור מן המצווה, וכל שכן בתלמוד תורה".

השו"ע⁹ מתייחס אף הוא לסתירה זו:

"יש לאשה לעכב על בעלה שלא יצא לסחורה אלא למקום קרוב, שלא ימנע מעונתה; ולא יצא אלא ברשותה. (ואפילו אם נותנת לו רשות, אין לו להתאחר, אלא חדש בחוץ וחדש בביתו) (טור והרא"ש). וכן יש לה למונעו לצאת ממלאכה שעונתה קרובה למלאכה שעונתה רחוקה, כגון חמר שבקש להעשות גמל, או גמל להעשות מלה; ות"ח יוצאים לתלמוד תורה שלא ברשות נשותיהם ב' וג' שנים; וכן טייל שנעשה ת"ח, אין אשתו יכולה לעכב. (ואם נותנת לו רשות, ת"ח יכול לילך בכל מה שתתן לו רשות) (טור בשם הראב"ד)."

השו"ע מתייחס תחילה למחלוקת רב ורבי יוחנן, ופוסק כרב שעל הבעל להיות חודש בבית כנגד כל חודש מחוץ לבית.

למעשה, השו"ע פוסק שתלמיד חכם יכול לצאת אף לשנתיים-שלוש בלא רשות אשתו. אך אם האישה נותנת לו רשות לעזוב ליותר זמן, אזי מותר לו. בהקשר לרשות אישה ועזיבת הבעל, מציב השו"ע את אותם תנאים אותם הרמב"ם מציב, שחייב אדם לקיים מצוות פריה ורביה, אך לא מחייב הולדת בנים דווקא.

⁹ שולחן ערוך אבן העזר סימן עו סעיף ה

ה'חלקת מחוקק'¹⁰ מדייק ואומר שהרשות ליותר משנתיים-שלושה, מדובר דווקא בתלמידי חכמים שתורתם אומנותם או אנשים שיוצאים לדין:

"ואם נותנת לו רשות ת"ח יכול וכו' - הראב"ד כתב ת"ח שתורתן אומנתן לא חשו לאורחא דמילתא משמע אבל כגון אנו צריכין לחוש לאורחא דמילתא ואף ברשות אין לעגנה יותר מן הראוי ואפי' לדברי חכמים דס"ל דאף שלא ברשות יוצא ב' או ג' שנים היינו לדינא או למי שתורתו אומנתו"

ה. דברי הרב קוק

לסיום הבאנו את דברי הרב קוק בשמונה קבצים¹¹, שמסביר שכל דבר שקשור לתורה צריך שיוקדם לו דרך ארץ:

"תשנא. כל דבר של תורה צריך דרך ארץ שיוקדם לו. אם הוא ענין שהשכל והיושר הטבעי מסכים לו, צריך לעבור בדרך ישר, בנטיית הלב והסכמת הרצון הטהור המוטבע באדם, כגזל, עריות, וצניעות, מנמלה, יונה, וחתול, וקל וחומר מההכרה הפנימית של האדם עצמו וחשו הרוחני. ואם הוא ענין שהוא נעלה מן השכל והנטייה הליכית, צריך גם הוא לעבור דרך הצנור של דרך ארץ, ביחש הקישור שיש לכל פרט עם הכללות כולה, בתור מצוה גוררת מצוה. וגם היושר המוחשי להיות קשור בתורה, בחפץ העליון האלהי המתגלה באור תורה, וההתאגדות עם כללות האומה לדורותיה עם דרכי חייה ברעיון הקודש, כל אלה ארחות דרך ארץ הם, שמכשירים את ההארות שהן יותר פנימיות מהן להאיר בזהר ובחירות מבהקת."

מדברי הרב קוק הללו משמע שעל האדם להיות קשור ליושרו הטבעי ואסור ליצור מצב בו התורה מבטלת את טבעיותו של האדם, אלא להיפך! התורה צריכה להיות מחוברת לטבעיותו של האדם ועל גבי הטבעיות הזו תוכל לבוא התורה בקדושתה ובטהרתה.

כמו-כן, מכל דבר תורה ומכל מצווה ניתן ללמוד על דרך ארץ. אולם, ישנם שני סוגי מצוות:

1. מצוות שאנו מבינים שיש בהן דרך ארץ מטבעיותנו ושכלנו הישר.
 2. מצוות אותן איננו מבינים היכן נמצאת בהן דרך ארץ, אך גם בהן היא קיימת.
- לכן, מכאן נלמד כי כל לימוד התורה שלנו הוא הוראת דרך ארץ לחיים, והינו התאגדות המכשירה אותנו לפנימיות באורחות חיינו.

¹⁰ על שולחן ערוך שם

¹¹ קובץ א' סעיף תשנ"ד

1. סיכום

כאשר התחלנו לעסוק במאמר כאמור לעיל, הגענו בגישה של סימפטיה לנשים שלכאורה ננטשו לאחר שבעליהן עזבו אותן לחיים בודדים בבית. כוונתנו הראשונית הייתה כאמור לנסות להבין ואולי אף להזהיר רבים שהדרך בה נקטו ר' עקיבא וחבריו איננה מקובלת גם על פי תורתנו. אולם כמובן שקטונו, ועמדנו על טעותנו. ראינו שאמנם אין ראוי שאדם יעזוב את אשתו ליותר מדי זמן, אך אם נפשו באמת חפצה וחושקת לתורה, וגם אישתו מגבה אותו ונותנת לו רשות (מלכתחילה עוד יותר טוב) כדוגמת רבי עקיבא וחבריו אזי יכול לעגון את אשתו.

מיותר לציין שיצאנו, כמובן, מופתעים לשלילה מההלכות והדרכים שעליהן מצביעה תורתנו, אולם כנראה שעניין זה נובע מחסרוננו בלהבין את גודל תורתנו ואת מה שאנו חייבים להקריב בכדי להידבק בה.

לענ"ד ייתכן גם שלאור המציאות החדשה שבעולם, קשה יותר היום להתבודד ולגלות למקום של תורה כאשר מכל פיסת אדמה כמעט על כדור הארץ אפשר לדבר עם בן אדם שנמצא אלפי קילומטרים ממך, וכן תפקידו של האב ב"בית" היום הרבה יותר משמעותי בחייהם של ילדיו ובמשק ביתו.

ייתכן ואולי בשל הסיבות האלה גם התקשינו להבין ולהפנים את מעשיהם של ר' עקיבא וחבריו ולכן אולי היום באמת לא תהיה לגיטימציה למעשים כאלה, אך כמובן שאין אנו מתיימרים להתחיל ולקבוע אורחות חיים שכאלה בעת החדשה.

עלינו לזכור כי עניינה של התורה היא תורת חיים, המחוברת לחיים ולא לנתקנו, חלילה, ממציאות החיים העכשווית המקיפה אותנו. מטרתנו לחבר בין התורה לבין החיים ולהבין כי זוהי מטרתה העיקרית של התורה.

ז. תמצות עיקרי השיטות בסוגיה

הפוסק	ההיתר לצאת מהבית לזמן מרובה
תוס'	דווקא בנשים השמחות שבעליהן הולכים להיות ת"ח
ר"י בתוס'	ת"ח יכולים לצאת אפילו ללא רשות מנשיהם
ר"ן	באופן חד פעמי או באקראי ניתן לצאת לחודש, ובאופן קבוע מותר לצאת לחודש ולחזור לחודש או חודשיים (תלוי במח' רב ור' יוחנן)
ריטב"א	דווקא כאשר סיכמו מראש בשעת הקידושין עם האישה
רמב"ם ושו"ע	דווקא ברשות האישה ודווקא כשקיים כבר פריה ורביה
חלקת מחוקק	ההיתר לצאת לשנתיים-שלוש זה דווקא בת"ח שתורתם אומנותם

